

87544

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI / 3

Dinler Tarihi Araştırmaları - III
(Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara)

2000. YILINDA HIRİSTİYANLIK
(DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ)

Ankara
2002

SOVYET SONRASI DÖNEMDE TÜRKİSTAN'DA MİSYOLOJİ VE İNKÜLTÜRASYON (KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ)

Doç. Dr. Sönmez KUTLU*

Türk, İran, Çin ve diğer medeniyetlerin kavşak noktasında bulunan Türkistan, tarihte olduğu gibi bugün de siyasi, ekonomik, askeri, kültürler ve dinlerarası mücadelelerin merkezi olmaya devam etmektedir. İslam'dan önce bu bölgede Budizm, Maniheizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinler yayılmaya çalışmışlar ve birbiriyle mücadele etmişlerdir. Özellikle Bizans baskısı altında kalan Nasturi Hıristiyanlar, V. asırdan itibaren Farslıların hakimiyeti altındaki topraklara sığınmışlardır. Sonraki yüzyıllarda Nasturi misyonerler Maverünnehir'in önemli kültür merkezlerinden Semerkant'ı, daha sonra doğuda Kaşgar ve kuzeyde Talas bölgesini dini propagandalarının merkezi olarak seçmişlerdir. İslam ordularının Maverünnehir'i ele geçirdiği VIII. asırdan itibaren diğer dinler, bu bölgedeki üstünlüklerini kaybetmişlerdir. Her ne kadar Moğollar'ın Türkistan'ı istila etmesine kadar Nasturi Hıristiyanlığın bölgede Oğuzlar arasında hala önemli bir güç olarak devam ettiği iddia edilse de, bu iddia konuyla ilgilenen araştırmacılar tarafından köklü eleştirilere maruz kalmıştır.¹ Bilinen bir gerçek vardır ki o da İslam'ın fethinden bugüne kadar -Çarlık döneminde başlayıp Sovyetler Birliği'nin kuruluşuna kadar devam eden zorla Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine rağmen- Türkistan'da, Türk boyları arasında hiç bir din İslam dini kadar genel kabul görmemiştir.

Müslüman hanlıkların birbiriyle olan mücadeleleri sonucu zayıf düşen Türkistan, Çarlık Rusya tarafından XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işgal edildi. Çarlık Rusya, bölgeye Fundamentalist Rus Ortodoks kazaklarını yerleştirmek ve misyonerler göndermek suretiyle müslüman halkı zor-

---

* Ankara Üni. İlahiyat Fak. Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı

1 Bu iddiayı ilk ortaya atan W. Barthold'dur. Bkz. "Orta Asya'da Mool Fütühatına Kadar Hıristiyanlık", Almanca'dan çev. Köprülüzade Ahmed Cernal, Türkiyat Mecmuası, I (1925), 47-100. Bu iddianın bir eleştirisi için bkz. Ahmed Zeki Velidi, "Oğuzların Hıristiyanlığı Mes'alesine Aid", Türkiyat Mecmuası, II (1926), 61-67.

la Hıristiyanlaştırmaya çalıştı.² Demografik yapıda meydana gelen değişiklik dolayısıyla, Hıristiyan misyonerliğinin faaliyetleri Sovyet Rusya döneminde de devam etti. Her ne kadar bütün dinler yasaklandıysa da, Kiril alfabesine geçiş ve eğitim dili olarak Rusça'nın benimsenmesi sonucu, müslüman halk, dolaylı olarak Hıristiyan kültürün istilasına uğradı. Böylece Rus kültürü içerisinde Hıristiyan dini semboller, kavramlar ve deyimleri öğrendi. Sovyetler Birliği döneminde, bütün camiler ve medreseler kapatıldığı ve alfabe değiştirildiği için yeni yetişen nesil dinini öğrenmekten ve yaşamaktan mahrum bırakıldı. Şehirlerde yeni nesil Rus kültürüyle yetişmeye başladı ve büyük bir dejenerasyon yaşandı. Türkistan'ın güçlü dokusu sayesinde, bu büyük kültürel ve dini tahribat karşısında mukavemette kısmen başarılı oldu. Türkistan halkı, 1990'lı yılların başından itibaren bağımsızlıklarını elde ederek dini özgürlüklerine kavuştular ve yeniden İslam'a yöneldiler.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin kurulmasıyla, Türkistan'ın dini ve kültürel tarihinde yeni bir devir açılmış oldu. Müslüman Türk boyları, kıt imkanlara rağmen, cami/mescid ve medreselerini inşa etmeye başladılar. Onlar, yetmiş yıllık baskı ve zulmün sonucu meydana gelen dini ve kültürel tahribatı ortadan kaldıracak güçlü kurumlara ve dini eğitim görmüş yeterli kadroya sahip değildiler. Öncelikle yeni dönemde insanların dini ihtiyaçlarını karşılayacak kadroların yetiştirilmesi gerekiyordu. Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan, bu konuda Türkiye'yle işbirliği yaparak birer İlahiyat Fakülteleri açmak suretiyle bu ihtiyacı karşılamaya çalışmaktadır. Ancak İlk, Orta, Lise ve Yüksek okullarda, genel eğitim içerisinde din eğitimine yer verilmemesi ve mezun olan öğrencinin oldukça sınırlı olması gibi sebeplerle, beklenen fayda elde edilememiştir. Bu sebeple de, şu anda halkın dini ihtiyaçları yeterli dini bilgiye sahip olmayan mollalar veya bizdeki Kur'an Kursları düzeyindeki medreselerden mezun olmuş kişiler tarafından karşılanmaktadır. Bu kişiler, ihtiyaca cevap veremediği gibi, halkı yanlış bilgilendirmekte hatta İslam'a olan ilgi ve sevgisini zayıflatmaktadırlar. Ayrıca halkın dini konularda doğru ve sağlıklı bilgi alabileceği kurumlar, kitap ve neşriyat da olduk-

---

2 Rus Ortodoks Misyonerliği hakkında geniş bilgi için bkz. Seyfettin Erşahin, "Türkistan'da Misyonerlik Faaliyetleri", Diyanet İlmî Dergisi, cilt:34, sayı:3 (1998), 96-99.

ça yetersizdir. Hâlbuki Rusya ve Rus Ortodoks kilisesi bölgede açılan Ortodoks kiliselere destek vermekte, papazlar ve misyonerler göndermektedir. Ortodoks Hıristiyan misyonerlerinin hedef kitlesi, Rus asıllı Hıristiyanlardır. Bunların Kırgız, Kazak ve Türkmenler üzerinde etkileri yok denecek kadar azdır. Çünkü tarihi Rus-Türk rekabeti, temelde dini bir rekabetten beslenmektedir. Bundan dolayı Türk boyları Ortodoks Hıristiyanlığı, Rus dini olarak görür ve onu benimsemeyi Ruslaşmak olarak telakki etmişler ve onlarla evlenmeyi hoş karşılamamışlardır. Zaten XIX. asrın sonlarından itibaren Ruslar da, Türkistan'daki Rus olmayan milletleri Hıristiyanlaştırmayı Ruslaştırmak olarak telakki etmiştir. Ancak şu anda Ortodoks Hıristiyanlık, bölgedeki Rus nüfusu arasında da yeterli taraftar bulmakta zorlanmaktadır. Bununla birlikte hedef kitlesi olarak Rus ya da daha önce Ortodoks olan kimseleri seçmişlerdir.

Bu makalemizde, başka müstakil bir araştırma konusu olan Kırgızistan'da faaliyet gösteren başlıca misyoner hareketleri, metodları³ ve misyonerliğe karşı alınması gereken önlemler üzerinde tek tek durmak istemiyoruz. Burada üzerinde durulması gereken, Sovyet Birliği'nin çöküşünden sonra Kore, Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen Katolik, Protestan, Babtist, Yedincigün Adventistleri, Evanjelistler, Koreli Presbiteryanlar, Yehova Şahitleri, Krişnacılar, Budistler, Mooncular ve diğer grupların neden Türkistan'ı ve onun içerisinde Kırgızistan'ı misyonerliğin yeni alanı olarak seçtiği konusudur.

Batılı devletler, ABD ve bazı uluslararası örgütler, soğuk savaş döneminden kalma Rus nüfuzunu zayıflatmak, bölgede nüfuz elde edebilmek ve ateizm propagandası sonucu oluşan manevi boşluğu doldurabilmek için bu grupları buralarda faaliyet gösterme konusunda resmi veya gayri resmi yollarla teşvik etmekte, politik ve maddi her türlü desteği vermeyi vadetmişlerdir. Şu anda Katolik misyonerler Alman Katolik Kilisesi tarafından, Protestan misyonerler Alman protestan Kilisesi tarafından ve Babtistlerle diğer bazı protestan gruplar Amerika'daki kiliseler tarafından gönderilmektedir. Türkistan'a Hristiyanlığın ihraç edildiği en önemli merkezlerinden Al-

---

3 Kırgızistan'da faaliyet gösteren bu misyoner hareketler hakkında geniş bilgi için bkz. Bakıt Murzaraimoğlu, Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'da Faaliyet Gösteren Hıristiyan Kökenli Misyoner Gruplar, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

manya'da bulunduğu söylenmektedir. Bunun sebeplerinden birisi, bölgedeki Alman vatandaşlarının çokluğudur. Sırf Kırgızistan'da 50.000'e yakın Alman nüfusu vardır. Bunların Almanca, Rusca ve Kırgızca bilmesi büyük bir avantajdır. Bağımsızlıklarını kazanalı on yılını henüz dolduran bu devletlerde, Hristiyan misyonerlerin bu kadar kısa sürede ne kadar güçlendiklerini gösteren oldukça önemli veriler bulunmaktadır. Biz, Kırgızistan üzerinde durmak istiyoruz. Bugün Kırgızistan'ın nüfusu yaklaşık 4.500.000 civarındadır. Bu nüfusun %80'ini Kırgız, Özbek, Ahıska Türkü, Dağıstanlılar, Çeçenler, Uygurlar, Dunkanlar (Çin asıllı müslümanlar) ve Kazak müslümanlar oluşturur. Yaklaşık % 17'i Rus asıllı Hristiyanlar ve geriye kalanı da ateistler, diğer Hristiyan gruplar, çok az sayıda Bahailer ve Krişnacılardan oluşmakta olduğu sanılmaktadır. Bu grupların Kırgızistan'da resmi olarak kurdukları dini organizasyonların sayısına baktığımızda karşımıza korkunç bir rakam çıkmaktadır. 1995 yılı itibariyle 19 dini organizasyondan Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi, Bahailer ve Hinduların dini organizasyonu çıkarırsak geriye kalan 16'sının tamamını Ortodoks ve Katolik Hristiyanlarla diğer Fundamentalist Hristiyan grupların dini organizasyonları oluşturmaktadır.⁴ Kırgız Devleti, bu aşırı dini kurumlaşmayı resmi prosüdüre bağlamak ve faaliyetlerini takip edebilmek için 1996 yılında Din İşleri Devlet Komisyonu adıyla bir resmi birim oluşturdu. 1997 yılından itibaren ülkede faaliyet göstermek ve dini organizasyon kurmak isteyen gruplar için, zikredilen Komisyon ve Adalet Bakanlığı tarafından tecil edilmesi şartı getirildi. 1999 yılı itibariyle sözü edilen her iki kurumca tescil edilen toplam 300 dini kurum bulunmaktadır. Bunlardan 210 adedi Hristiyan mezhepleri tarafından kurulmuştur. Dinlerin ibadethanelerine bakıldığında Müslümanların büyük cami olarak 120 cami, Rus Ortodoksların 40 kilisesi, diğer Hristiyan gruplarınsa 200 kilise ve ibadet merkezi bulunmaktadır.⁵ ABD Kongresi Üyeleri ve Konsolosu, periodik olarak Din İşleri Komisyonunu ve Kırgız Paramentosu üyelerini ziyaret ederek ülkedeki dini özgürlüklerle ilgili problemleri onlara ulaştırmaktalar ve bu problemlerin çö-

---

4 "A world of Religious Beliefs in Kırgızistan", Kyrgyzstan Chronical, 25-31 Agust 1995, No: 3, s. 50.

5 "U.S. Department of State Annual Report on International Religious Freedom for Kyrgyz Republic". <http://www.uscif.gov/cgi-bin/s.209>.

zümünü istemektedirler. Örneğin 1999 yılında Kızılkaya'daki Babtistlerin ve Jesus Christ Kilisesi'nin tescil işiyle ilgili gecikme, böyle bir görüşme sonucu halledilmiştir.

Hıristiyan grupların Kırgızistan'da bu kadar güçlenmesinin sebepleri üzerinde durmak gerektiği kanaatindeyim. Öncelikle Kırgızistan, diğer Türk Cumhuriyetleri gibi yetmiş yıllık bir sömürü ve dinsizleştirme sürecinden geçmiş olduğu için Kırgız toplumu ve özellikle genç nesil kendi öz kültüründen, dininden ve değerlerinden zorla uzaklaştırılmaya ve dinsizleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucu bir inanç ve maneviyat boşluğu ortaya çıkmıştır. İkincisi çoğu XX. yüzyılın başında yerleşik hayata geçen Kırgız ve Kazak Türkleri, Azeri, Türkmen, Ahıska, Özbek Türklerinden farklı olarak yazılı/kitabi dini kültürü oldukça zayıf olan ve sözlü kültürle dini bilgileri nesilden nesile aktaran göçebe topluluklardır. Sovyet Rusya döneminde yerleşik hayata zorlanmaları ve ateist/marksist bir eğitimden geçirilmeleri sonucu dini kültürlerini ve kimliklerini muhafaza etmekte güçlük çekmişlerdir. Şu anda büyük şehirlerde, pek çok kişi, anne ve babalarından ya da dedelerinden duydukları kadarıyla kültürel müslümandırlar ve İslam'ın temel ibadetlerini yerine getirme konusunda oldukça zayıftırlar. Onları İslam kimliğine bağlayan en önemli unsur, sözlü olarak nesilden nesile aktarılan ve bugüne kadar ulaşmış Manas Destanıdır. Bunun dışında büyük bir bilgi eksikliğinin sıkıntılarını yaşayan Kırgızların dini bilgileri halk inanışlara ve efsanevi/menkıbevi kültüre dayanmaktadır. Üçüncüsü; bağımsızlık sonrasında yapılan kanunlarda İslâm kaynaklı olmayan dinî grupların faaliyetlerini ve teşkilatlanmalarını kolaylaştıran bazı maddeler bulunmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti'nin Din Özgürlüğü ve Dini Kurumlarla ilgili çıkardığı kanunun⁶ II. Bölümü'nün 7. maddesinde İslam, Hristiyan ve diğer dini cemaatlere dini organizasyon kurma ve kendi ihtiyaçlarını karşılayacak elemanları yetiştirecek dini okullar açma hakkını vermektedir. Kanunun II. Bölümü'nün 8. maddesinde ise, bu cemaatlerin dini teşkilatlanmaları oldukça kolaylaştırılmıştır. Buna göre, 18 yaşında en az 10 Kırgız vatandaşı biraraya gelerek dini bir kurum açmak için baş vurduğu takdirde, ilgili resmi ma-

---

6 Din Tutu Erkındığı cana Din Uyumdarı Cönündö Kırgız Respublikasının Zakonu, Kırgız Tuusu, No: 22, 1992.

kamlar bir ay içinde incelemeleri sonucu açış izni verirse, o dini kurum resmîyet kazanır. Diğer taraftan III. Bölüm'ün 11. ve 12. maddelerinde, muhtemelen dış devletlerin baskısıyla ya da Kırgız devletine yabancı sermayenin gelmesi ve ekonominin canlanması için resmîyet kazanan dini cemaatlere, tarım, sanayi, basın yayın ve diğer alanlarda ticari faaliyetlerde bulunma izni verilmiştir. Dördüncüsü; Kırgızistan'ın Türkistan'daki stratejik ve jeopolitik konumudur. Kırgız müslüman nüfusunun %60'ının yaşadığı ve bir bölümü Kırgız toprakları içerisinde bulunan Fergana Ovası, İslam öncesi ve sonrası dönemde bölgedeki uluslararası dini, ekonomik, kültürel ve askeri mücadelelerin odağı olmuştur. Tarihte fıkhîta Hanefiliğin, itikad-da Maturidiliğin en güçlü kalelerinden birisi konumuna yükselmiş olan bu kültür havzasında, Oşi, Fergani, Özgendi, Marginani, Celalabadi, Andicani ve Kokandi nisbetini taşıyan pek çok fakih, mütekelim, astronom, filozof, sufi ve şairler çıkmıştır. Sovyet yayılcılığına karşı ilk büyük milli direnişler ve özgürlük hareketleri buradan çıkmıştır. Şu anda dini canlılığın yoğun olduğu, İslamcı hareketlerin en çok taban bulduğu yer yine burasıdır. Kısaca Fergana siyasi ve dini durumu, Türkistan'ın geleceğinin belirlenmesinde öncelikli bir rol oynayacaktır. Ayrıca Çin'e açılan en önemli ticari merkezlerden birisi olarak görülmektedir. Bu sebeple, günümüzde de politik, ekonomik ve dini rekabet halindeki bölgesel ve uluslararası güçler, örgütler ve devletler, petrol, doğal gaz, pamuk üretimi ve diğer tabii zenginlikleriyle de dikkatleri üstüne çeken Türkistan'ın kalbi durumundaki bu vadiyle yakından ilgilenmekte ve geleceğe yönelik plan ve projeler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Dini küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme planının bir parçası olarak, ele geçirilmesi gereken önemli bir üs konumunda görülmektedir. Bu yüzden din, politika ve kapitalist sermaye işbirliği içerisinde. Bazan bir misyoner, döviz bürosu çalıştıran bir tüccar olarak, barış gönüllüsü olarak, doktor ve veteriner olarak, gazeteci, politikacı ya da işadamı olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Katolik misyonerler ve diğer Fundamentalist Hıristiyan misyonerlerin hedeflerine ulaşabilmek için uyguladıkları taktik ve stratejiler de oldukça ilginçtir. Bunlardan bazılarını burada ele almak istiyoruz.

a) **Diyalog görüntüsü verilmiş Misyoloji:** Katolik Kilisesi, 1995 yılından sonra ortaya attığı ve geliştirdiği, diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Türk

Dünyası'nda⁷ da baş rolünü kendisinin oynadığı diyalog çalışmalarını sürdürmektedir. Aslında Papalık, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak ve Hıristiyanlığın tarihteki kutsal savaşlarının müslüman dünyada meydana getirdiği olumsuz imajı yıkmak, sevecen ve sempatik görünmek amacıyla yeni tür bir misyoloji ya da Posmodern bir misyonerlik geliştirmiştir. Bunun için bölgeye iyi yetiştirilmiş Kırgızca, Özbekçe ve diğer Türk dili lehçelerini bilen misyonerler, ya da bu bölgede yaşayan Katolik Almanlar diyalog temsilcileri olarak gönderilmektedir. Bunlar bazan ya bir Hıristiyan dini organizasyon adına veya uluslararası bir örgütün üyesi/danışmanı olarak Türkistan'daki etnik, siyasi ve din durumu, gelenek ve göreneklere tesbit için gezi, gözlem, inceleme ve araştırmalar yapmakta diğer Hıristiyan gruplarla işbirliği projeleri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin bir Katolik misyoner, Bapıstlerin kiliselerindeki faaliyetleri izlemekte, onların problemlerini tespit ederek ortak çözüm yolları aramaktadır. Genel olarak Katolikler, Global Hıristiyan Formun'da Hıristiyan olmayanların Hıristiyanlaştırılması için ve özellikle eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Hıristiyanlığı yaymak için ortak hareket planları ve ilkeleri belirlemektedirler.⁸ Türkistan'da yapmak istedikleri asıl şey, birbirleriyle diyalog içinde olup müslümanlar arasında evanjelizasyon faaliyetlerini sürdürmektir. Papalık, son yıllarda kardinal Joseph Ratzinger tarafından hazırlanan ve Papalık tarafından onaylanarak internet sayfalarına konulan resmi bir bildiri "insanlığın gerçek kurtuluşunun İsa'ya inanmaktan ve Kilise'ye bağlanmaktan geçtiği"⁹ ve bu yüzden diyalogun bundan vazgeçme anlamına gelmediği, misyolojinin devam ettiğinin unutulmaması gerektiğinin vurgulanması, Papalığın diyalogla neyi hedeflediğini açıkça göstermektedir.

Türkistan'da olduğu gibi Kırgızistan'da da faaliyet gösteren Katolik, Ortodoks ve diğer Fundamentalist Hıristiyan grupların görev dağılımı ve işbirliği yaptıkları, hedef kitleleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Gözlemlerimiz sonucu ulaştığım bir kaç grubun hedef kitlesini burada kısaca sunmak istiyoruz.

---

7 Türk dünyasına yönelik Katolik ve diğer kiliselerin yürüttüğü faaliyetleri için bkz. İsa İnan-
dı, "Türk Dünyası'nda Misyonerlik", Bilig Bilim ve Kültür Dergisi, sayı:2, 1996, s. 34-48.

8 Bkz. Christian Century, 10/18/2000, Vol. 117 Issue 28, p1030, 1/2p

9 "Congregation for the Doctrin of the Faith" adlı bildiri için bkz. www.vatican.va.

Adventistler, Kırgızistan'da Üniversite çevrelerinde, özellikle İngiliz dili ve Çet (Yabancı) dilleri bölümlerindeki öğrenciler üzerinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Araç olarak dil öğretimi yani İngilizce kullanılmaktadır. İngilizce kursları açmaktalar ve katılan öğrencilere İngiltere ve Amerika'ya göndermeyi vaad etmektedirler. Ne var ki Yabancı Diller'de 5-6 yıldır propaganda yapmalarına rağmen, amaçlarına ulaşmakta istedikleri başarıyı elde edemedikleri anlaşılmaktadır. Bunlara başta ilgi duyan öğrencilerin son sınıfa geldiklerinde, onların İsa'yla ilgili ve Hristiyanlık dini ile ilgili verdikleri bilgilerden tatmin olmadıkları ve sıkıldıkları için ayrıldıkları görülmektedir. Bundan dolayı, daha çok Fakülteye yeni gelen öğrencileri hedef almaktadır.

Babtistler, diğerlerinin aksine sıradan halkı hedef almış, faaliyetlerini onlar arasında yoğunlaştırmıştır. Bu sebeple halk arasında daha fazla taraftara sahiptirler. Özellikle katılanların yüzde doksanı kadınlardan oluşmaktadır. Bizzat gidip gördüğümüz "Siyunuu Üyü" dedikleri ibadethaneleri, hem bir mektep hem bir kütüphane, hem de bir ibadethane gibi çalışmaktadır. Daha sonra buraya, çalışan kadınların ve kocası tarafından terkedilmiş yoksul kadınların çocukları için bir kreşi açtıkları söylenmektedir. Diğer faaliyetlerinden ve bizimle yaptıkları konuşmalardan, onların kendilerine adam kazanmakta birebir ilişkiye ve halkın ezilen, yoksul ve felakete uğrayan kesimini tesbit edip onlarla özel ilişkiye büyük önem verdikleri anlaşılmaktadır. Kırgız ailelerde boşanma oranının yüksek olması, çocuklarıyla birlikte terkedilen ve kocasının desteğinden mahrum bırakılan kadınların çokluğu, Babtistler tarafından hedef kitle seçilmesine sebep olmuştur.

Evangelistler, daha çok basın-yayın ve her çeşit iletişim araçlarını kullanarak halkı etkilemeye çalışmaktadırlar. Bazı televizyon kanallarında, büyük miktarda paralar vermek suretiyle, haftalık konuşma programlarıyla Hristiyanlık propagandası yapmaktadırlar. Bu televizyon kanallarını, uzun vadeli belli saatlerde yayın yapmak üzere kiraladıkları için, yayınlarını durdurmak imkanı zorlaşmıştır. Keremet TV, onlar tarafından bu yayınlar için kullanılmaktadır.

Katolikler, daha çok daha önce buraya yerleşmiş Almanlar başta olmak üzere eski doğu bloku ülkelerinden gelen kimseler ve Rus halkı arasında faaliyet göstermektedirler. Kırgızlara bunlar aracılığı ile ulaşmaya çalış-

maktadırlar. Kırgızlar üzerinde, diğer gruplar kadar etkili olamamaktadırlar.

Protestanlar, daha çok Amerika, İngiltere, Almanya ve diğer Batı Avrupa devletlerinden gelen misyoner gruplarıdır. Faaliyetlerini, genellikle bilimsel araştırmalar ve ilmi toplantılara hasretmektedirler. Bir iş adamının kurduğu Soros Vakfı'yla bunlar arasında bir ilişkinin bulunduğu söylenmektedir. Kırgızistan-Soros Fondu Kırgızistan'da çok çeşitli çalışmalar ve projeler yürütmektedir. Mesela Barthold'un Kırgızlarla ilgili makalelerini Kırgızca'ya çevirip yayınladılar. Ayrıca Ala-Too adlı dergisi 1997 yılına ait özel bir sayı çıkardılar ve bunu Doğu Türkistan Kırgızlarına ayırdılar. Ayrıca Gazetelerde ilanlar vererek çeşitli konularda yarışmalar düzenlemekte ve ders kitapları yazdırmaktadırlar. 1999 yılına ait düzenlediği yarışmaların ilanını büyük gazetelerden birisinde yayınladılar.¹⁰ Ayrıca Oş Üniversitesi'ne 350 bin somluk kitap yardımı yaptılar.

Bariş gönüllüleri ile birlikte çalışan bazı doktorlar arasında da misyonerlerin bulunduğu iddia edilmektedir.

b) İnkültürasyon: Bu kavram, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Asıl anlamlarından birisi de, "bir mahalli kiliseye ait Hristiyan tecrübesinin o bölge toplumunun kültürüyle bütünleşmesi (kaynaşması)dir:.."¹¹ Ayrıca inkültürasyon, "insanlığı içten dönüştürme ve onu yenileme" ya da "İncil ve Hristiyanlığın değerlerini diğer kültürlerle aşlamak veya kültürlerin bu değerlere adaptasyon" anlamlarına da gelmektedir. Bu sürecin değişim, asimilasyon ve dönüşüm gibi çeşitli aşamaları vardır.¹² Bu kavram Papalığın 1965 sonrası Diyalog girişimlerinin sonucunda resmen tanınmış ve bütün dünya da misyolojinin en önemli bir unsuru olarak yürürlüğe konulmuştur. Kırgızistan'da bunun tezahürlerine çokça rastlanmaktadır. Ayrıca bunu sadece Katolik misyonerler değil, diğer misyoner gruplar da yapmaktadırlar. Bunun için öncelikle Türkistan'daki yeni kurulan ülkelerin müslüman ülkeler olmadıkları, diğer din mensuplarının da bulunduğu dolayısıyla eskiden

---

10 Bkz. Asaba Gazetesi, No:7 (9682), 12-18 Şubat 1999.

11 A. Roest Crollius, "İnkültürasyon", çev. Ali İsrâ Güngör, Dini Araştırmalar, cilt:1, sayı:1, Mayıs 1998, s. 103.

12 Bu kavramın ortaya çıkışı ve Misyojoloji ile ilişkisi konusunda geniş bilgi için bkz. A. Roest Crollius, "İnkültürasyon", çev. Ali İsrâ Güngör, Dini Araştırmalar, cilt: 1, sayı: 1, Mayıs 1998, s. 93-105.

olduğu gibi “İslam’ın kalesi” iddialarından vazgeçilmesi gerektiğini iddia ederler. Yüzyıllar boyu bu bölgenin İslam medeniyetinin beşığı olmasını görmezlikten gelerek Sovyet sonrası dönemde bu insanların dinsizleştirildiğini bu sebeple müslümanların olduğu kadar diğer dinlerin de bölgede misyonerlik faaliyetlerinde bulunması konusunda hak sahibi olduğu tezini ilmi toplantılarda ve diğer vesilelerle dile getirirler. Öyle anlaşılıyor ki bu durumu inkültürasyon için bulunmaz bir fırsat olarak görmekte-dirler. Bölgeye gelen gruplar, öncelikle üç aşamaya büyük önem atfederler: kiliseyi kurmak, kiliseyi yaşatmak, bölgenin halkıyla bütünleşmek. Bu aşamaları ilk ikisi řu anda genelde Türkistan ve özeld e Kırgızistan’da tamamlanmış, üçüncü aşamaların tamamlanmasına çalışılmaktadır. Şöyleki her grup, maddi vaatlerle 18 yaşını doldurmuş 10 Kırgız vatandaşı bularak şehrin önemli merkezlerine doğrudan Kilise veya başka adlarla ibadethaneler açmaktalar. Hatta okullardan ve mahallelerden birer temsilci bularak, buralara eleman kazanmaya ve cemaat oluşturmaya yönelik faaliyet içerisindedirler. Kilisenin adını ise “Kırgız Babtistleri Sıyını Üyü”, “Kırgız Yenidcigün Adventistleri” ve saire adlarla millileştirmektedirler. Bunların başına önce iyi yetiştirilmiş misyonerler, daha sonra bölge halkının küçük yaşta götürölüp misyoner okullarında yetiştirilmiş Kırgız ya da Özbek vatandaşlar papaz olarak tayin edilmiştir. Artık kilisedeki din görevlisi ve az sayıdaki cemaat Kırgızistan vatandaşı olan kimselerden oluşmaktadır. İlk kurucuları kiliselerin kordinasyonu ve ortak önemli büyük projeler/programların gerçekleştirilmesiyle görevlidirler.

Deđerlerin kültüre aşılması konusuna ve kültürle bütünleşmeye gelince, başlangıçta insanlara müslümanlar arasındaki Peygamber İsa imajını ve müslümanların İsa’ya olan sevgisini kullanmaktadırlar. Bir müslüman gibi davranarak, dinini belli etmeden Hıristiyanlıkta takdim edilen Allah’ın oğlu İsa’dan bahsetmemektedirler. Daha sonra kişinin dini inanışlarını etkilemeye başlayıp Tanrı oğlu, Mesih gibi İsa imajlarını ona aşıladıktan sonra Hıristiyan olduğunu açıkça söylemektedirler. Sonuçta şahıslar farkına varmadan Hıristiyanlaştırmaktadırlar. Bunun için para desteği, özel görüşmeler, hipnotizma ve yurt dışı eğitimi vaatleri gibi pek çok yola başvurulmaktadır. Genel olarak medyada, Kırgız dilinde çıkanılan dergilerde ve halka yönelik yapılan müzikli eğlenceli toplantılarda, konserlerde Hıristiyan değerlerinin ve kültürünün propogandası yapılmaktadır. Hatta Kırgız kültü-

ründe daha önceden Hıristiyanlıkla ilgili unsurların bulunduğunu ileri sürerek onları geliştirmeye ve canlandırmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Manas'ın kutsal kitaplarda adı zikredilen bir aziz olduğunu ileri sürmek, Issık Göl civarında yapılan arkeolojik kazılarda bulunan haç ve saire kalıntılardan bahsetmek suretiyle Kırgız kültürünü Hıristiyanlığa adapte etme girişimleri bunların en önemlileridir. Ayrıca kaynağı İslam olan ve Kırgızların zihninde olumlu anlamı çağrıştıran bazı dini kavramları kullanarak onlara yaklaşmaktadırlar. Örneğin Kırgızların Ahmed Yesevi'nin Divanındaki şiir uslubuna ve Manas destanı uslubuna aşina olmalarını değerlendirerek, Hıristiyan inancının temel unsurlarını bu usluba yakın tarzda yazılan ilahi kitaplarıyla öğretmekteler ve bu iki dini/kültürel kaynaktaki kavramları bolca kullanmaktalar.

Kırgız kültürüne Hıristiyan inancını ve değerlerini yaygınlaştırmak için en önemli rolü Kırgızca ve Rusça yazılmış kitaplar oluşturmaktadır. Öyle ki bazan İslami kavramlar ve manalar çağrıştıran adlarla yazıldığı için Sovyet sonrası dönemde dine ilgi duyan kimseler İslam'ı öğrenmek amacıyla, bilmeden bu kitapları okumaktadırlar. Orada anlatılanın Hıristiyanlık olduğunu daha sonra anlayınca problemler yaşamaktadırlar. Orada anlatılanın Hıristiyanlık olduğunu daha sonra anlayınca problemler yaşamaktadır. Farkında olmadan kendisini Hıristiyanlaşmış bulmakta ve kendi çevresinde böyle olmasa bile Hıristiyan olarak dışlanmaktadır. Bu tip haberler zaman zaman gazetelerde yer almaktadır. İncil 1990'lı yılların başında çok iyi bir şekilde Kırgızca'ya çevrilirken, Kur'an-ı Kerim, Kırgız vatandaşı Özbek Alaaddin Mansur tarafından 1999 yılında Kırgızca'ya çevrilebilmiştir. Kırgızca açısından bazı sorunlar taşınması dolayısıyla, anlaşılmasında sıkıntılar vardır. Kutsal Kitap dışında, Hıristiyanlık propogandası yapan yüzlerce Rusça ve Kırgızca kitap yazılmıştır. Kırgızca Hıristiyanlık edebiyatı oluşturulmak istenmektedir. Diğer taraftan Hıristiyanlıkla ilgili yazılan bu eserlere bakıldığında, Kırgız toplumunun tam bir kültürel ve dini bombardıman altında olduğu açıkça görülmektedir. Bugün İslamla ilgili kitaplara gelince, eski geleneksel din anlayışla yazılmış, çoğu Özbekçe olup anlaşılması zor ve halkın dini ihtiyaçlarına cevap vermekten yoksun kitaplardır. Ayrıca sayıları da çok azdır. Bu eserlerin içerik ve kalite tartışmasına burada girmek istemiyorum.

c) Müslümanları ve İslam'ı Karalama Kampanyası: Hıristiyan misyonerler, dünyada barışı ve sosyal adaleti sağlamak için çalıştıklarını her fırsat

ta tekrarlamaktadırlar. Şu anda İslam dünyasında Cezayir, Afganistan, Tacikistan ve diğer bölgelerdeki yaşanan dramatik olayları ve son zamanlarda bölgede faaliyet gösteren Hizbü't-Tahrir'in faaliyetlerini İslam ve müslümanlarla aynileştirerek İslam'ı ve müslümanları kötülemekte, fakat Hıristiyanlığı barışçı bir din olarak sunmaya çalışmaktadırlar. Sonradan Evanjelist olan Muhtar Devletov, kendi çıkardıkları dergide, "Kur'an'da Allah yol gösterici ve kehedici, İncil'de Allah yol gösterici ve sevicidir." şeklinde açıkça İslam'ı ve müslümanları rencide eden ifadeler kullanmıştır.¹³ Diğer taraftan, aynı kişiler Batı medeniyetinin Hıristiyanların eseri olduğu, müslümanların ise medeniyet kuramadıkları ve İslam dünyasıyla geri kaldıkları şeklindeki bilinen iddiayı tekrarlayarak İslami bilgisi zayıf kimseleri Hıristiyanlaştırmak için kullanmaktadırlar. Türkistan'da Bedaşşan bölgesinde yaşayan yaklaşık 200 bin nüfuslu Nizari İsmailileri (Agahanlar) mezhebinin hesaba katmazsak, genel olarak müslüman halk Hanefi ve Maturidi mezhebine mensuptur. Fergana vadisindeki bu birliği bozabilmek için Hıristiyan misyonerler, bölgede faaliyet gösteren İsmaili ve Şii kültürden çıkan Bahailiği desteklemektedirler. Bunun için Dünya Kiliseler Birliği, Dağlık Bedaşşan'daki İsmaili nüfusun maddi kalkınması için Agahanlar tarafından yapılan bir projeye destek vermekteler ve insani yardım adı altında tonlarca gıda yardımında bulunmaktalar.

Sonuç olarak son on yıldan beri Türkistan geneli ve Kırgızistan misyoner faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. Sovyet dönemindeki kültürel ve dini sahalarda yaşanan bunalımın tesirinden yeni kurtulmuş, ancak hala ruhi bunalım geçiren Türk boyları yeni bir istila ile karşı karşıyadır. Fundamentalist Hıristiyan grupların misyonerlik faaliyetleri böyle devam ederse, bölgenin dini haritasında önemli değişikliklere sebep olacak ciddi hadiseler yaşanabilir. Bölge ülkeleri, bu konuda şimdiden tedbir almalı ve halkın İslami dini kimliğine sahip çıkarak, Türkistan'ın dinlerarası rekabetin ve çatışmaların merkezi haline gelmesine engel olmalıdır.

---

13 Bkz. Senin Colun, No: 23 (59), Temmuz 1997.